

ПАЛЕСТИНА – ИЗРАИЛЬ ҚАҚТЫҒЫСЫН РЕТТЕУ МӘСЕЛЕСІ

Құлбек Аяжан Алтынбекқызы

ayazhana1@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰҰ Халықаралық қатынастар факультетінің
Халықаралық қатынастар кафедрасының 2 курс студенті,
Нұр-Сұлтан, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Джумадилова Г.М.

Тақырыптың өзектілігі процесті зерттеу қажеттілігіне байланысты Таяу Шығыстағы қазіргі заманғы халықаралық қатынастарды дамыту, өйткені ол әлемдік саясаттың негізгі бағыттарының бірі болып қала береді, ал Израиль мемлекеті аймақтағы жетекші елдердің бірі болып табылады. Қақтығыс шешілмеген күйінде қалып отыр және Таяу Шығыстың ғана емес, жалпы әлемдік қоғамдастықтың да болашағы оның одан әрі дамуына байланысты. Бұл мәселені тезірек шешу Израиль үшін өте маңызды, өйткені Палестина мәселесін шешу мемлекет қауіпсіздігінің кепілі болып табылады.

Палестина-Израиль қақтығысы – араб және еврей халқы арасындағы Иерусалимге қатысты қарама-қайшылық, оны әр тарап өзінің тарихи отаны деп санайды. Бастапқыда қақтығыс жергілікті болды, бірақ 1948 жылы Израиль мемлекеті құрылғаннан кейін оған Таяу Шығыстағы бірқатар араб мемлекеттері қосылды. 1948 жылы 15 мамырда Израильдің тәуелсіздігі жарияланғаннан кейін Араб мемлекеттері лигасы пайда болды (Сирия, Ливан, Иордания, Египет), ол жаңадан құрылған еврей мемлекетіне соғыс жариялады. «Израильдің екі үлкен артықшылығы болды: біріншіден, оларды АҚШ пен КСРО қолдады, екіншіден, оларға Чехословакиядан сол кездегі ең жаңа қарулар жеткізіліп отырды. Арабтарды тек Англия қолдады[1].

2000 жылдың шілдесінде Израиль премьер-министрі Эхуд Барак АҚШ президенті Билл Клинтонның делдалдығымен Кэмп Дэвид саммитінде Ясир Арафатпен келіссөздер жүргізді. «Осы саммитте Эхуд Барак батыс жағалауы мен Газа секторының 97% аумағында Палестина Мемлекетін құру жоспарын ұсынды». Сонымен бірге, ол Газаның бүкіл секторын және батыс жағалау аумағының 73%-ын Палестина мемлекетіне дереу беруді және 10-25 жыл ішінде оның аумағының тағы 20%-ын Палестина бақылауына беруді ұсынды. Арафат бұл ұсыныстарды қабылдамады[2]. Соңғы жылдары бұл қақтығыс саяси шиеленістің және Таяу Шығыстағы ашық қарулы қақтығыстардың қайнар көзі болып табылады. Таяу Шығыс аймағының жетекші

әлемдік державалар арасындағы саяси қарама-қайшылықтың көрінісі болып табылатындығымен жағдай жыл өткен сайын күрделене түсуде.

Арабтар мен еврейлер арасындағы қақтығыстар Палестинаны дүр сілкіндірді, осы кезеңде сионистік террор қозғалысы күшейіп, ол ағылшын билігіне қарсы бағытталды. Ұлыбритания бұл мәселені өздігінен шеше алмады және Палестинаның болашағы туралы 1947 жылы БҰҰ Бас Ассамблеясының сессиясында қарау үшін шешім қабылдады. «Жол Картасы» жоспары бейбіт жолмен реттеу процесінде қабылданған БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің 242 және 338 қарарларына сүйенеді[3]. Олардың мәні мынадай талаптарда жатыр:

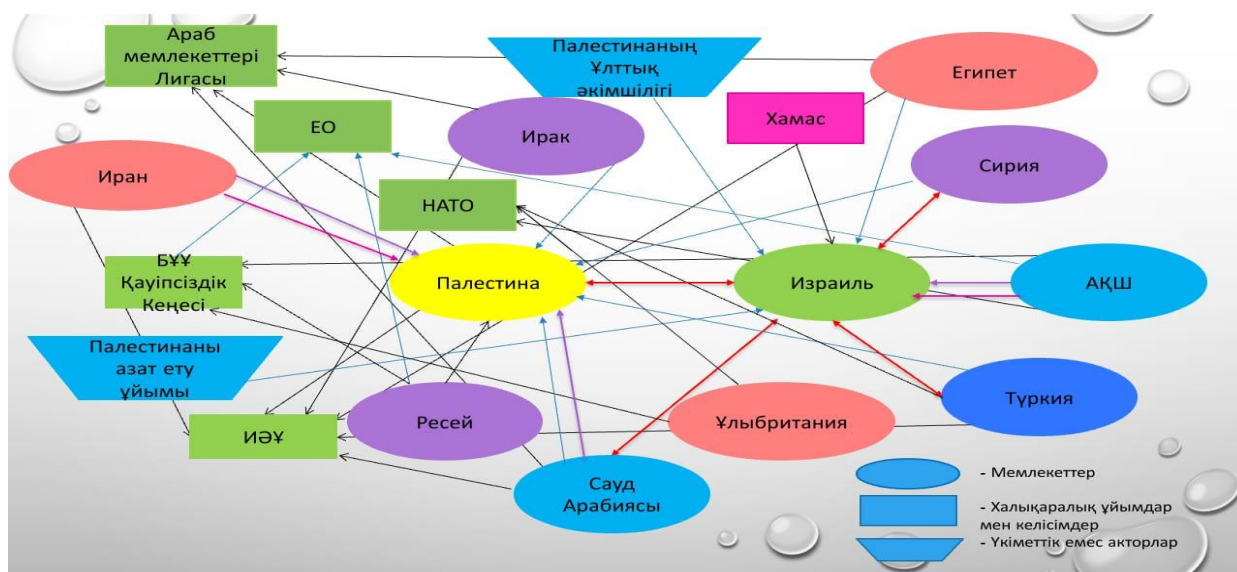
- атысты тоқтату;
- соғыс жолымен аумақтарды иемденуге жол бермеу;
- басып алынған аумақтардан Израиль әскерлерін шығару;
- босқындар проблемасын шешу.

Жоспардың негізгі тармақтары:

- бұл жоспар оның орындалуын "халықаралық бақылауды" көздейді, оны ЕО, АҚШ, Ресей, БҰҰ жүзеге асырады;
- процесті реттеу үш кезеңге бөлінеді, нәтижесінде Иорданияның батыс жағалауында және Газа секторында Палестина тұрақты мемлекеті құрылады.

2020 жылдың 16 қыркүйегінде Израиль әскерілері Газа секторындағы палестиналық радикалды ХАМАС қозғалысының нысандарына әуеден соққы берді. Бұл еврей мемлекетіне қарай зымырандардың ұшырылуына жауап ретінде жасалды. Израиль армиясының ұшақтары сейсенбіде Газа секторының оңтүстік бөлігіндегі палестиналық радикалды ХАМАС тобының жерасты құрылымына соққы берді. Бұл атқылауға жауап ретінде жасалды. Израиль армиясының хабарлауынша, зымыран Темір күмбезді әуе қорғаныс жүйесі ұстап алған Газа секторынан атылған. Бұған дейін Израиль территориясы 16 қазанда зымыранмен атылған болатын. Содан кейін снаряд адам тұрмайтын жерде жарылды, зардап шеккендер мен жойылғандар туралы ақпарат болған жоқ[4]. Соңғы жылдары ХАМАС радикалды қозғалысы мен Израиль арасындағы қақтығыстар шиеленісе түсті. Бұл қақтығыстарды тек мәселені түбегейлі шешу арқылы тоқтатуға болады.

Сурет 1. Палестина – Израиль қақтығысына коннект-талдау (Дереккөз: автормен құрастырылған)

Қақтығысты шешуге қатысушы тараптар арасындағы қатынастарды талдау барысында байланыстар мен өзара іс-қимылдар келесі өлшемдер бойынша анықталды:

- - қайшылықтар;
- ↔ - халықаралық ұйымдар шеңберінде әрекеттесу;
- - келісімдер мен шарттар негізіндегі әрекеттесулер;
- - қару-жарақ саудасы;
- - өз мүддесіне сай әрекеттесу.

Бірінші критерийге келесі қайшылықтарды жатқызуға болады:

Палестина-Израиль – басты қарсыласушы тараптар.

Сауд Арабиясы - Израиль – 1967 жылы маусымда Израиль басып алған аумаққа байланысты қайшылықтар.

Сирия - Израиль – 1967 жылғы алты күндік соғыс кезінде Израиль басып алған Голан биіктеріне байланысты туындаған қарама-қайшылық.

Түркия - Сирия – Түркия Израильдің Иерусалимді өзінің астанасы деп жариялауына теріс көзқараспен қарайды. Израильдің бірқатар Сирия, араб аумақтарын басып алуын айыптайды.

Екінші критерий бойынша келесі байланыстарды анықтауға болады:

◇ БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесі – АҚШ, Ресей, Ұлыбритания

◇ НАТО – АҚШ, Ұлыбритания, Түркия

◇ ЛАГ (Араб мемлекеттері Лигасы) – Египет, Ирак, Сауд Арабиясы, Палестина

◇ ИӘҰ (Ислам Әріптестік Ұйымы) – Египет, Иран, Ирак, Сауд Арабиясы, Түркия, Палестина

БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесі, НАТО шеңберінде осы қақтығысты шешу жолдары қарастырылды.

Екінші критерий бойынша байланыстарды анықтау мемлекеттер арасындағы байланысты келісімдер мен шарттар негізінде анықтауға мүмкіндік берді (үшінші критерий):

1993 жылы қол жеткізілген уағдаластықтардың нәтижесінде Палестинаны азат ету ұйымы Израильдің тәуелсіздігін мойындады, ол өз кезегінде Палестина ұлттық әкімшілігінің өмір сүру құқығын мойындады және өз әскерлерін Газа секторы мен Иорданияның Батыс жағалауынан шығаруға уәде берді. Келесі жылдары бейбітшілік процесі бірнеше рет баяулады, бұл Израильде үкіметтің ауысуымен және екі қарсыластың жаңа қарулы әрекеттерімен байланысты болды.

Израиль мен Египет арасындағы бейбітшілікке алғашқы қадам 1977 жылы басталды. Көптеген араб көшбасшылары бұл әрекетті сатқындық деп бағалады. Осылайша, Араб лигасында Израильмен бітімгершілік келісімін қолдаушылар мен наразылық білдірушілер арасында алауыздық пайда болды. Израильмен бейбітшіліктің негізгі қарсыластары Ливия, Сирия және Алжир болды. Бұл елдер Израильдің тәуелсіздігін мойындайтын мемлекеттер мен компанияларға саяси және сауда бойкоттарын жариялады. 1978 жылы Египет пен Израиль арасында АҚШ-тың делдалдығымен бейбітшілік келісіміне қол қойылды. Осы келісім бойынша Израиль Синай түбегін босатты. Палестина мен Ирак, Сирия, Сауд Арабиясы, Түркия мемлекеттері арасында келісімдер негізіндегі әрекеттесулер бар.

Төртінші критерий:

◇ АҚШ - Израиль – АҚШ-тан Израильге жеткізілетін қару-жарақтар әскери ұшақтар, броньды машиналар, артиллерия, радиолокациялық жүйелер, зымырандық қарулар, әскери кемелерді құрайды. 2008 жылы АҚШ-тан жеткізілген қару-жарақ қоры 676 млн \$ құрады. 2012 жылы - 120 млн \$, 2015 жылы - 681 млн \$, 2017 жылы - 536 млн \$, 2019 жылы - 507 млн \$.

◇ Иран - Палестина – Палестина жақын, орта және алыс қашықтықтағы зымырандармен қаруланған (Ираннан жеткізілім). Соңғысы «Шахаб-3» Израиль мен Американың барлау қызметтері ұсынғандай, ядролық оқтұмсықтарды алып жүруі мүмкін.

2015 жылға дейін Иран Палестинаға Fajr-5, M-75 және M-302 зымырандарын, сондай-ақ дрондар жеткізген болатын.

Бесінші критерий:

◇ АҚШ Таяу Шығыстан келетін мұнай импортына тәуелді болғандықтан, өз мүддесіне сай Израиль жағында әрекет етеді.

◇ Иран өзін қорғайды немесе айла-шарғы жасап қана қоймай, аймақтағы күштердің тепе-теңдігіне белсенді әсер етеді. Палестиналықтар мен Израиль арасындағы қазіргі қақтығыстар кезінде Иран палестиналықтарға зымырандарды жеткізіп берді және жеткізуде, онсыз Израильге қауіп аз болады. Бүгінде Иран ресми түрде қақтығысқа қатыспай-ақ Израиль үшін нақты қауіп болып табылады. Мұны өз мүддесіне сай өте шебер тәсіл деп айту керек.

◇ Сауд Арабиясы Израильді араб мемлекеттерімен татулықтың орнына 1967 жылы маусымда басып алынған аумақты босатуға шақырады. Өз мүддесіне сай әрекет жасай отырып, Сауд Арабиясы палестиналықтардың өз мемлекетін құру құқығын қолдайды.

Коннект-талдау нәтижесінде Палестина-Израиль қақтығысы елдердің қарама-қайшылықты ұстанымдарының, сондай-ақ олардың арасындағы көптеген күрделі қатынастардың болуына байланысты шешілмей отыр деген қорытынды жасауға болады.

Палестина – Израиль қақтығысындағы мемлекеттердің мақсаттары мен ұстанымдарын салыстырмалы талдау арқылы көрсетуге болады:

Кесте 1. Палестина – Израиль қақтығысына салыстырмалы талдау (Дереккөз: автормен құрастырылған).

Мемлекеттер	Мақсаттар мен ұстанымдар
Израиль	1) Палестина мемлекетінің болашағын демилитаризациялау, соның ішінде өзінің әскери авиациясынан бас тарту және Израильдің әуе кеңістігін нақты бақылау (бұл Палестина егемендігін шектеуді білдіреді); 2) палестиналықтардың «Израиль Мемлекетінің еврей сипатын» мойындауы; 3) «Израиль Мемлекетінің бірыңғай астанасы» ретінде қарастырылған Шығыс Иерусалимнен, сондай-ақ палестиналық босқындарды Израиль аумақтарына қайтарудан бас тарту.
Палестина	1) 1967 жылы астанасы Шығыс Иерусалиммен болған шекараларда мемлекет құру; 2) палестиналық босқындардың Отанына оралуы; 3) Иудей мен Самариядағы еврей қоныстарын жою.
Иран	1) Иран бүгінде тұрақты емес, бірақ белсенді. Ол Батыстың тағдырын шешетінін күтпей, өзінің болашағы үшін күреске белсенді қатысады; 2) Иран өзін қорғайды немесе айла-шарғы жасап қана қоймай, аймақтағы күштердің тепе-теңдігіне белсенді әсер етеді. Палестиналықтар мен Израиль арасындағы қазіргі қақтығыстар кезінде Иран палестиналықтарға зымырандарды жеткізіп берді және жеткізуде, онсыз Израильге қауіп аз болады. Бүгінде Иран ресми түрде қақтығысқа қатыспай-ақ Израиль үшін нақты қауіп болып табылады. Мұны өте шебер тәсіл деп айту керек.
АҚШ	АҚШ әкімшілігі үшін Израиль мемлекеті тиесілі аймақтың өзі өте маңызды. Себебі, Америка Құрама Штаттары

	Таяу Шығыстан келетін мұнай импортына тәуелді, онда «қара алтынның» әлемдік қорының едәуір бөлігі шоғырланған. Сонымен қатар, Вашингтонда Израиль Батыс демократиялық моделіне ұқсас саяси жүйесі бар Таяу Шығыстағы жалғыз ел бола отырып, аймақтағы американдық идеялар мен құндылықтардың тірегі және жетекшісі болып қала беруі керек деп санайды.
Сауд Арабиясы	Израильді араб мемлекеттерімен татулықтың орнына 1967 жылы маусымда басып алынған аумақты босатуға шақырады. Сауд Арабиясы палестиналықтардың өз мемлекетін құру құқығын қолдайды.
Түркия	Израильдің бірқатар араб аумақтарын, ең алдымен Сириядан алынған Голан биіктерін басып алуын айыптайды. Сондай-ақ, Түркия Израильдің Иерусалимді өзінің астанасы деп жариялануына теріс көзқараспен қарайды.
Ресей	Ресей Федерациясының қазіргі ұстанымы екіжақты маңызға ие: 1) Ресей басшылығының терроризмге қатысты қатаң ұстанымы; 2) Әскери-саяси және экономикалық салалардағы АҚШ пен НАТО-мен бәсекелестіктің жалғасуы. Мұның бәрі Ресейдің XX-XXI ғасырлар тоғысында Таяу Шығыстағы бітімгершілік процестерге қатысуының негізгі критерийлерін анықтайды.

Қорытындылай келе, ең ықтимал сценарий қақтығыстың жалғасуы болатынын атап өткен жөн, өйткені Палестина-Израиль қақтығысы саяси мүдделердің шиеленісе түсуі ұлтаралық және конфессияаралық қақтығыстардың өршуіне әкелетіндігінің жарқын мысалы. Палестина-Израиль қақтығысының тарихы халықтардың қақтығысын білдіреді, олардың әрқайсысы жарты ғасыр бойы өзінің шындығын қалыптастырды және Таяу Шығыста жүзеге асырылмады. Сондықтан, соңғы уақытта қақтығыстың шиеленісуі тек Израиль мен Палестинаны өзінің негізгі мақсаттарына жетуден алшақтатады.

Осылайша, Палестина-Израиль қақтығысы тез арада шешуді талап ететінін атап өткен жөн, өйткені қақтығыстың кешіктірілуі тек жеткілікті жаңа даулы мәселелерді қосады. Елді мекендердің құрылысы кеңеюде, демек, Израиль өзіне бекітуге ұмтылатын аумақтар көбеюде. Мәселені шешуді өлі нүктеден жылжытатын жалғыз нәрсе – бейбіт келіссөздер процесін қайтадан бастау – бұл АҚШ-тың Таяу Шығыстағы саясатын өзгерту: палестиналықтарды қолдаудың ауызша көрсетілімдері және Израиль басшылығының әрекеттерін айыптау бүкіл араб әлемі күтетін Израильге қысым көрсету шараларымен бірге жүруі керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Коротун А.В. Палестино-израильский конфликт в XXI веке: перспективы урегулирования. – Екатеринбург, 2017. – 3 с.
2. Клинтон Б. Моя жизнь. – Кнопф: Нью Йорк, 2004. – 947-955 с.
3. БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің ресми сайты <https://www.un.org/ru>
4. Палестино-Израильский конфликт / [Электрондық ресурс] URL: <https://rg.ru/sujet/56/>